

SCHLEMIHL FATTYÚJA

V É G E L L Á S Z L Ó

1. FEJEZET

EVOKÁCIÓ, AVAGY ELMEFUTTATÁS BARÁTOM ÁRNYÉKAIRÓL

Hosszú vívódás után fogtam tollat, hogy írásba foglaljam Schlemihl Péter – nagy megszorítással nevezném így – személyes történetét. Elismerem, hogy sokáig halogattam ezt, azért, mert jól tudom, hogy olvasóim gyanakvással olvassák majd ezeket a sorokat. Nem az tartott vissza, hogy hazugsággal vádolnak meg, ez nem okoz gondot, hiszen tudom, hogy egyenesen elvárják tőlem a kitalált történeteket, amelyek ideiglenesen lekötik a figyelmüket. Olyasmit, amiről azt mondják, hogy „gyönyörű”, vagy „borzalmas”. Vagy azt, hogy igaz, holott tudják, hogy nem igaz, csak szeretnék, ha igaz lenne, s ezért még a legnagyobb képtelenséget is megemésztik. Sokkal inkább attól tartok, hogy a képzelet szüleményének tartják mindazt, amit elmesélek Schlemihl Péterről, de csak azért, mert saját titkos tapasztalataik birtokában felháborodnak azon, hogy sok igazság van benne, csakhogy erről nem ajánlatos beszélni.

Voltaképpen ezért, és elsősorban ezért, ez a történet csak feltételesen nevezhető személyesnek, nem is szánom rá magam ilyesmire, mivel ezeket mérhetetlenül megvetem. Annyi van belőlük, mint a csillag az égen. Rendszerint feltör belőlem a viszolygás, ha beléjük botlok, mindenekelőtt azért, mert az emberek személyiségüket fitogtatva rendsze-

rint sokat fecsegnek személyes sorsukról, élményeikről. Tele vannak élménnyel, élményvággyal, azt gondolják, ezzel bizonyítanak. Megered belőlük a szó, a legtöbbjük bátran döngeti a mellét, s kibírhatatlanul sokat fecseg önmagáról. Mindenki ravaszul sáfarkodik saját sorsával, éppen úgy, mint a piaci kofák. Ez teljesen megnyugtatja őket, elhiszik, hogy ezzel saját életüket élik: kirakják a sorsukat a piaci tezgára, hogy mindenki lássa, s máris elborítja őket a boldogság tudata. Akinek üres a feje, annak tele van a szíve, mert megtömi élménnyel, mint a turisták a szállodákat.

Dehogy vagyok embergyűlölő, szó sincs róla, csak némi távolságot szeretnék betartani, azért, mert tapasztalatom szerint a személyes sors a legnagyobb képtelenség. Senkinek sincs személyes sorsa, az úgynevezett színes, életteljes és magával ragadó, ne mondjam, eredeti élettörténetek pedig néhány egyszerű kaptafa szerint alakulnak.

Ha nem lennék rest, akkor megszámolnám a kaptafákat. De elég csak felkapott regényeket lapozgatni, hogy meggyőződjünk minderről, pedig a szerzők ravaszul rejtegetik a kaptafákat, mint a kígyó a farkát. Ezt bátran tanúsítom, hiszen jómagam is írtam néhány regényt, rejtegettem a kaptafákat, amennyire csak bírtam. Közben arra is rájöttem, hogy nem szabad teljesen elrejtennem őket, csak úgy kell tennem, mintha rejtegetném őket, ezt a képmutatást egyesek művészi bravúrnak, mások meg a képzelet hatalmának kiáltják ki, én azonban legszívesebben alamuszi cinkosságnak nevezném, alamuszinak, azért, mert az ember abban sem bizonyos, hogy mivel vállal cinkosságot, de ennek fejében kiérdemli azt az előjogot, hogy meghemperegjen a sok hazugságban.

Most mégis kivételt teszek, de nem Schlemihl iránti barátságból, hanem attól a meggyőződéstől vezérelve, hogy végre találtam egy érdekes embert, akinek nem volt személyes sorsa, végre jó nyomon haladok, és jó példát mutatok. Nincs bizonyítékom, legfeljebb az, hogy Schlemihlnek teljesen valószínűtlen körülmények között veszett nyoma, úgy is mondhatom, hogy a szemem előtt tűnt el, a legszívesebben így írnám le az eseményt: az árnyékai falták fel. Egyszerűen elfogyott. Utólag képtelen vagyok megmagyarázni a történetet, ha éppen akarnék, akkor természetfeletti erőkre hivatkoznék, hivatkoznék is, ha abban a pillanatban nem tartottam volna a világ legtermészetesebb dolgának a szemem előtt lejátszódó jelenetet, amely olyan volt, mint amikor teljesen kihalt téren

egy hangszeréből felcsendülő, szép lassan megszakadó mondat, amelyből azonban mégis érthetővé válik mindaz, ami utána következik.

Bármennyire is hihetetlennek tűnik, mégis megkockáztatom az állítást, nem a szemem káprázott, tehát eszem ágában sincs a történeteket megdöbbentő eseményként előadni. Bizonyára sokan kételkedni fognak bennem, mert az árnyékokat azzal a képességgel ruházom fel, hogy felfaljanak egy embert. Az értelmesebbek azzal cáfolnák meg feltételezésemet, hogy az árnyékok mi magunk vagyunk. Ezt olyan ember mondaná, akinek a képzelete élénk, és aki töménytelenül sok regényt olvasott, tehát maradt benne némi kalandvágy. De legtöbben még eddig sem merészkednek, egyszerűen hülyeségnek tartanák állításomat, és azzal nyugtatják meg magukat, hogy ilyesmit még a televízióban sem láttak.

Pontosan ide lukadna ki mindenki, akinek csak egy árnyéka van. Ezek az emberek ugyanis biztosak abban, hogy az árnyék az ő részük, vagyis árnyékuknak nincs semmiféle hatalma felettük. Büszkén kapaszkodnak meg a valóságban, dőlyfösen hivatkoznak rá azzal a rögeszmével, hogy személyiségük egy és oszthatatlan. Észre sem veszik, hogy közben a legfőbb érvük az őket majmoló árnyékuk, és semmilyen gyanakvást nem ébreszt fel bennük az a tény, hogy a valóság legfőbb bizonyítéka az árnyék. Árnyékkal pedig szükségszerűen rendelkezünk.

Legyünk tehát résen, ne feledkezzünk meg arról, hogy mindenekelőtt a szükségszerűség durva karjai gyúrnak belőlünk személyiséget. Csak kényszerből leszünk valakik. Schlemihl életében minden, ami a szükségszerűségre emlékeztet, teljesen elhomályosodott, így hát alig beszélhetünk személyiségről, habár élettörténetét nem nevezhetjük véletlennek, tehát szabadnak sem.

Az is téved, aki ezek után holmi kalandos történetet szimatol Schlemihl eltűnésében, avagy arra gondol, hogy elmenekült vagy valaki titokzatos körülmények között elrabolta, vagy valamiféle rejtélyes ármányra céloz, amellyel a zűrzavaros időkben általában szívesen magyarázzák az emberek saját belső zűrzavarukat. Titokzatos betegségről pedig szó sem volt. Torkig vagyok a rejtélyes élményekkel, amelyről idővel kiderül, hogy sorra hamisak voltak, és alantas érdekek hívták őket életre. Kimondom, ami a szívemen fekszik, az egyárnyékú emberek általában sok-sok élményszerű hazugsággal alapozzák meg tisztességüket. Meg az is igaz, hogy mindannyiunkban eredendően pislákol a

hazugság gyertyafénye, amellyel szorgosan pásztázzuk a zűrzavart, s magunkkal is, másokkal is elhítetjük, hogy csak szelíd gyertyaláng pislákol a sötétségben.

A vészterhes villámfény miatt a katasztrófák után sóvárgunk. Legyen sötétség, csak hogy pislákolhasson a törekeny gyertyafény. Vesszen minden, áldásunk a pusztulásra, csak tisztességünket őrizzük meg! Ezért jelenik meg lelki szemeink előtt a képzeletbeli gyertya, mert biztosak vagyunk benne, hogy a szentek módjára botorkálunk a szakadékban, gyávaságunkat tehát szívesen álcázzuk bátorságnak, boldogok vagyunk, ha kifejezéstelen arcunkra ráfagy ez a szerep. Ezért óvakodom azoktól a bátor emberektől, akik behúzzák fülüket-farkukat, de ha tiszta a levegő, vagy ha lőtávolon kívülre kerülnek, akkor nem tudják, mi az elég. Eldobják a gyertyát, és verik a mellüket.

Nem ez játszódott le, szó sincs áldozatról vagy mártírról. Schlemihl nem bántotta senki, egy ujjal sem nyúltak hozzá; hallgatott, ha fáj neki valami, senki sem üldözte, senki sem cipelte magával, a szemem előtt tűnt el; erre esküdni merek: perceken keresztül hallottam távolodó hangját, amikor már nem láttam, hangja fokozatosan halkult le, de utolsó mondatát pontosan emlékezetembe véstem: Megsemmisítem árnyékaimat!

Meg kell fejtenem, hogy mit jelentenek az utolsó szavak! Mit akart valójában mondani? Miért akarta megsemmisíteni az árnyékait? Miért? Hogy mindezzel tisztába jöjjek, elmondok és felidézek mindent, úgy, ahogy történt. Feltárom Schlemihl Péter életét, úgy, ahogyan láttam. Hátha akkor újra megjelenik a szemem előtt, és folytatjuk a beszélgetést ott, ahol abbahagytuk. Vagy pedig folytatok valamit, amit ő elkezdett. Sajnos, fennáll a veszély, hogy nélküle kell folytatnom, ami azt jelenti, hogy helyette is megvívok az árnyékokkal, de másként, mint ő, nemcsak én beszélek, hanem szóra bírom az árnyékokat. Mondják el, mi a szándékuk, mondják el, mit akarnak, mi végre vannak. Beszéljenek végre ők. Ezért minden árat megfizetek, és semmiféle áldozattól nem riadok vissza.

Nem nyugszom bele ebbe az eseménybe, amelynek egyetlen következménye barátom eltűnése; eltűnt, mintha sohasem is létezett volna, ez annyira nyilvánvaló, hogy pár héttel később még azok sem emlékeztek rá, akik jól ismerték. Ez rosszabb a halálnál is, hiszen a sírokra legalább virágcsokrot visznek ki, és időnként gyászos ábrázattal dicsérik a meg-

boldogultat. Ezért nem nyugszom bele az árnyékok győzelmébe, mert magyarázza meg valaki nekem, miféle erő az, amely az agyonmagyarázott halálnál is erősebb. Ez újfent felébreszti a gyanúm: a halál az egyetlen nyomorult, személyes ügyünk, de – ez aztán az alamuszi viselkedés – végtelen önzésünk személytelen bálványt, magasztos metafizikus jelképet faragott belőle, úgy is mondhatjuk tehát, hogy saját önzésünket koronázzuk vele, a pompás koronáért azonban végül is fizetni kell, akárcsak egy hamburgerért, mégis. Nem akarjuk tudomásul venni, hogy olyan zsugoriak vagyunk, remeg a kezünk, nem lehetne olcsóbban, részlefizetésre meghalni, töprengünk magunkban, miközben számolgatjuk az aprópénzt, amivel fizetni fogunk, igen, ez a számlálás a legundorítóbb, még akkor is, ha bölcselkedéssel ízesítjük a zsugoriságot.

Nem halt meg, ujjongok magamban, csak megszabadult a banális személyességtől. Tehát létezik. A halálhoz csak azok ragaszkodnak, akik el vannak telve önmagukkal, mert így akarják zsarolni az életet.

Azokban a percekben, amikor a szemem előtt eltűnt, az aszfaltról égre visszaszikrázott a ragyogó nap fénye, s minden olyan éles fényben tárult fel, megdönthetetlen bizonyítékokkal rendelkeztem találkozásainkról. De, mondjuk, az emlékek kevesek. Csalókák. Hivatkozhatok másra is. Leveleket váltottunk egymással, és közös fotóink is vannak. Közös barátainkat is meg tudom nevezni, habár ők most azt mondják, sohasem ismertek egy Schlemihl nevű egyént, tehát ezzel nem sokat érek el.

Esetleg nekem is nyomós okaim lehetnének, mégsem gondolok arra, hogy kételkedjek saját tapasztalataimban, abban, hogy a furcsa esemény előtt órákon keresztül üldögéltünk egy újvidéki kis kávézó árnyékos kerthelyiségében, kimerítően részleteztünk valamilyen jelentéktelen eseményt, azzal a lelki nyugalommal, amellyel rendszerint azok a férfiak és nők társalognak, akik már mindent elmondtak egymásnak. Akik már semmilyen titkot sem képesek felfedni egymás előtt, mivel belenyugodtak a dolgok állapotába, az események olyan menetébe, amely észrevétlenül, de annál konokabban meghatározza őket: ez a beletörődés olyasféle bűnös öncélúságot kölcsönöz életüknek, amely zárkózottá és sérülékennyé, de mindenekelőtt gyanakvóvá teszi őket.

Nem akármilyen gyanakvós ez, legkevésbé azon előkelő szellemek gyanakvása, akik mindig ironikus távolságot tudnak tartani a veszélyes helyzetekkel szemben. Ah, nem arról a gyanakvásról beszélek, amely

úgy feszül az emberen, mint az új, divatos öltöny, s manapság kötelező viselni az úri társaságokban, kötelezően a jó modorhoz tartozik, hanem olyan gyanakvás, amelyet szégyellni kell, mert betegségfélére emlékeztet, hiszen nem vonatkozik immár senkire és semmire, legkevésbé a világra, csak kallódik egymagában, mint a senki földjén a kóró. Nem kell senkinek. Céltalan, tehát nem irányul semmire.

Úgy éltünk, mint a senki földjén a kóró: feleslegesen; már mindent elmondtunk, amit egyáltalán el lehet mondani egymásnak, vagyis több kincset nyújtottunk át egymásnak, mint amennyivel rendelkezünk. Én legalábbis úgy voltam vele: az ő történetéhez hozzáadtam az enyémet, történeteink szorosan összefonódtak, ez viszont büntudatot ébresztett fel bennem, mert úgy éreztem, hogy nyavalyás túlélő létemre többet kaptam, mint amennyit nyújtottam.

Egyedüli vigaszom volt, hogy esetleg ő is ezzel a beletörődéssel élte át barátságunkat, tudta, hogy nincs új közölnivalónk egymásnak, hiszen minden megváltoztathatatlan. Erre egyébként nyomós oka lehetett, hiszen olyan elkeseredetten viaskodott a körülötte elszaporodó árnyékaival, hogy abból megértettem, helyzetéből semmiféle kiutat nem lát. Egyre többen szóvá is tették, ismeretlen emberek ujjal mutogattak rá, sokan szánakoztak rajta, de legtöbben legorombították, pusztán azért, mert egyszerre több árnyéka volt. Pusztta megjelenésével ellenséges érzelmeket gerjesztett embertársaiban, nemcsak idegennek tartották, hanem ellenségnek is. Egészen furcsa kommentárokat hallottam ezzel kapcsolatban. Egy kisváros környékén a jég elverte a búzát, mire az egyik népszerű helyi politikus azzal hozakodott elő, hogy az istenverés azért következett be, mert a városi kávéházban sokáig üldögélt egy többárnyékú ember. Egy népszerű író leköpte a város főterén, azért mert mételyt terjeszt. Volt olyan eset is, amikor a kerthelyiségekben a pincérek nem szolgálták ki, elkerülték asztalát, mintha pestist terjesztett volna. A rendőrök rendszerint eltátották a szájukat, s fejüket csóválva hosszasan igazoltatták. Bárhova lépett, mindenütt kellemtlenségei támadtak, ami azt igazolta, hogy az emberek elzárkóznak minden olyan esemény elől, ami velük is megtörténhet, és hogy a gyűlölködés a legtartósabb vonásunk. Mi több, megkockáztatnám a feltevést, hogy a gyűlöletre való hajlandóság azért olyan erős bennünk, mert titokban

mindannyian több árnyékot hordozunk magunkban, és egész életünket annak szenteljük, hogy ez ne derüljön ki.

Sokszor gondoltam arra, hogy legalább nekem feltárhatta volna gondjait. Érzésem szerint azonban velem szemben sem volt teljesen őszinte. Még azt sem tudtam kiszedni belőle, hogy ellenségeinek vagy barátainak tartja-e az elszaporodó árnyékait, hiszen minden kitaszítottsága ellenére megbocsátott azoknak, akik megalázták, szemmel láthatóan megértést keresett mindenütt. Egyszer finom iróniával így fejezte ki magát: szülőházát keres, mert őszintén tartozni akart valahova, de sehol sem fogadták be. Az ilyen ember számára nem az árnyékok jelképezik-e a szülőházát?

A közhiedelem szerint a sokárnyékú ember előtt minden ajtó tárva nyitva áll, de azt senki sem fogja fel, hogy éppen az ilyen ember egyetlen küszöböt sem léphet át. Ő sem vette ezt tudomásul. Be akart surranni valahová, sokadmagával, vagyis az árnyékaival. Borzalmas helyzet ez, s nem kívánnék az ilyen ember bőrében lenni.

Ebből máris kiderül, hogy a tartást hiányoltam belőle. Miért habozik? Miért kelljen átlépni akár egyetlen küszöböt is? Szeretetvágyát sehogy sem igazoltam, s váltig bizonygattam, tartozhat az ember saját árnyékaihoz is. Ez pontosan olyan örömet okozhat, mint régen, amikor az ember egyedül társalgott a természettel és a madarakkal. Amikor még volt természet, és voltak madarak.

Akkoriban ugyanis azt vallottam, hogy nem kell sehová sem tartozni. Honnan gondoltam volna, hogy az árnyékok cibálják ide-oda, egyik részünket erre, a másikat arra, vagyis háború folyik értünk, s ezt csak akkor vészeliük át, ha olyan rugalmasak leszünk, mint egy nádszál a viharban. Egy alkalommal élesen kirohantam szeretetvágya ellen, de észbe kaptam, és abbahagytam a mondatot. Szerencsére nem értette, mire célzok, vagy talán nem akarta megérteni, hiszen olyan elkeseredetten viaskodott az árnyékaival, hogy bizonyos voltam benne, ki akarja sajátítani őket magának. Ezek az ő kincsei, és nem osztja meg őket senkivel. Nyilvánvaló tehát, hogy engem nem akart beavatni, attól félt talán, hogy engem is az árnyékok közé sorol, vagy pedig közéjük taszít.

Most már mindegy, hogy miért óvott, és miért féltett. Az sem érdekel, hogy jót tett-e ezzel, vagy pedig rosszat. Egyszerűen tudomásul veszem, hogy eltűnésével saját árnyékaimat is felszabadította. Kezdem tapasz-

talni, hogy engem is körülvesznek. Nem baj, felkészültem erre. Most meg kell mutatnom, mit tudok. Megmutatom, mire vagyok képes. Sorra kerültem tehát, én vagyok a következő áldozat. De nem hagyom magam.

Felkészültem a legrosszabbra. Még arra is, hogy Schlemihl Péter a legnagyobb ellenségem. Mindent aprólékosan ki fogok nyomozni. Fel-tárom, ki ő, nem fogom eltitkolni benne azt sem, ami a vesztét okozta. Mert végül is alulmaradt, én pedig nem akarok alulmaradni. Lehet, hogy a vesztemet kívánta. Hordjam a keresztemet, és hallgassak. Csak hát-ráljak, hátráljak a saját árnyékaimba. De nem fogok hallgatni. Világgá kürtölöm, mi történt vele, és mi történik velem.

Ha kell, leszámolok saját magammal is. Fulladjak bele ebbe a mos-lékba, ami körülvesz. Akkor is boldog leszek, ha nyakig benne leszek a szarban. Köztudott dolog, hogy az ember akkor boldog, ha csak egy árnyéka van, ez az egy pedig olyan megbízhatatlan és hűséges, hogy vele kiegyezik valahogy. Ha csak egy árnyékkal rendelkezik, akkor nagy kínnal összetákol magának valamilyen személyiséget. Ez az egyetlen magyarázata annak, hogy az utóbbi években elfordultam attól a régi, káros szenvedélyemtől, hogy egyáltalán foglalkozzam az emberekkel, vagy hogy róluk és cselekedeteikről, tetteikről és történeteikről bármi érdemlegeset feljegyezsek.

Hiába cifrázzuk őket érzelmekkel, valós vagy valószerűtlen helyze-tekkel, mind egyforma, csúsznak-másznak, alkalmazkodnak, a legszebb fényben állítják be magukat, pénzért mindenre képesek, ha csak alkal-muk adódik rá, meglopják egymást, gáncsot vetnek egymásnak, kitartóan gyűlölködnek, amire mindig találnak magyarázatot. Időnként lemészárol-ják egymást, időnként viszont szeretnek elérzékenyülni, ezért megtűrik a művészetet, amely legszívesebben a romlottak cégtáblája lesz.

Ilyen könyöradománynak köszönhetjük a művészetet. Fényűző men-helyet teremt. Amióta nincs természet, és nincsenek madarak, kényel-mesen berendezkedtünk a csillogó, összkomfortos menhelyen, és elkép-zeljük magunknak a madarakat meg az életet. Mindent elképzelünk magunknak, amit csak akarunk. Képzületünk felszabadul, mindaddig, amíg az árnyékok nem láznak fel. A nagy csillogás ideiglenesen eltünteti a fondorlatos árnyékokat, de csak ideiglenesen, azok előbb vagy utóbb bosszúéhesen megjelennek.

Schlemihlnek köszönhetően többé nem vagyok magányos, hiszen az árnyékait nekem hagyta örökségbe. Eszem ágában sincs tehát betoloncolni árnyékaimat csillogó menhelyünkre, nem vagyok magányos, nem is akarok az lenni, beszélgetni akarok az árnyékokkal, meg akarom tudni, kik ők, miért jöttek, mit akarnak, és mi a szándékuk.

Ahhoz, hogy szóra bírjam őket, s megtanuljam a nyelvüket, semmi esetre sem hallgathatom el, hogy barátommal Újvidéken ismerkedtem meg, vagy ha egészen pontos akarok lenni, akkor a Duna másik oldalán terpeszkedő péterváradi várban. Lehet, hogy már akkor több árnyékot cipelt magával, de nem vettem észre, mert túlságosan el voltam foglalva a környezetemmel és önmagammal.

Huszonevesek pazarló életkorában engem is szenvedélyesen foglalkoztatott a külvilág megváltoztatása, s ez a szenvedély olyan heves bennem, hogy mindenben ennek tétjét ismertem fel. Nem volt türelmem magammal foglalkozni, mivel teljes mértékben szenvedélyeim rabja voltam. Ebből fakadt minden elégedetlenségem és nyugtalanságom. Nem tagadom tehát, hogy ahhoz a nemzedékhez tartozom, amely elhittette magával, hogy nem ismer akadályokat, ez tette számára izgalmassá, hogy ne mondjam, titokzatossá és vonzóvá a világot, az önámítás olyan erőteljes volt bennünk, hogy észre sem vettük, milyen akadályokkal vagyunk körülsáncolva. Szabadnak éreztük magunkat, mint a madár, és az árnyékokra nem is gondoltunk.

Vagy nem is léteztek akadályok? Csak szenvedélyeink akadályoztak? Vakok voltunk, tehát szabadok? Nem láttunk semmit?

Ezeket a kérdéseket, sajnos, nem tettem fel időben, hiszen ha így cselekedtem volna, akkor bizonyára nem kísértettek volna meg az árnyékok, nem vonzódnám hozzájuk, tehát továbbra is szabad lennék, ami mára csupán azt tenné lehetővé, hogy tisztába jussak önmagammal. Ezzel azonban semmiképpen sem dicsekedhetek, sőt azt is bevallom, hogy egyre kevésbé tudom, tulajdonképpen ki vagyok, és mit akarok. A szabadság csak ennek árán kerülne sorra, ha ezek után továbbra is vágyakoznám utána. De alig hiszem, hiszen még így is, az árnyékoktól megkísértve, nemigen igénylem, hiszen annyian visszaéltek velem, hogy nem akarok még egy szégyenfoltot az életemben. Csak óvatosan tapogatózom, matatok a világban. Ide-oda tántorgok, és semmi sem világos előttem. Sokszor elképzelem, milyen jó lenne megvakulni, igazolt lenne

felelőtlenül a képzeletre támaszkodnom. De az a baj, hogy látok, és ezért tudom, hogy mi történik velem, nem válogathatok, a képzeletem görcsbe rándul. Gúzsba köti az emlékezet, a szemem fénye. Hát végre eltántorogtam ide, éppen ide, ahova nem akartam. Ülök a füles székben, és bámulok ki az ablakon. Sétálok az utcán, és motyogok magamban. Néha megállok a város főterén, amikor legjobban tűz a nap, s az emberek az árnyékba menekülnek. Ilyenkor érzem, hogy erőteljesen dobog a szívem. Mikor jelennek meg Schlemihl árnyékai? Mikor tűnnek el én is? Kitartás, biztatom magam, és körbe-körbe bámulom az aszfaltot.

Egy alkalommal, még a kezdet kezdetén, valószínűleg abban az időszokban, amikor az árnyékait Schlemihl is könnyen vette, esetleg csak játéknak tartotta, inkább szórakozott velük, utalt arra, hogy esetleg semmiféle akadály nem létezik. Igaz, ez csupán egy mellékes megjegyzése volt, a vár története ürügyén. Még mindig csak az ifjúságunk téveszméjét ismételte, vagy pedig már maga mögött tudta őket.

Nem is fontos, hiszen a kettő végeredményben egyazon következtetésekkel jár, hiszen meggyőződésem szerint az akadályok tagadásában rejlett a sokasodó árnyékok feltűnésének oka is. Aki tagadja, hogy a külvilág megtöri, azt saját árnyékai törik be. Ezért beszélt arról, hogy egy felesleges vár mered a városra, mert mire megépült, nem volt mit védenie, úgyhogy komoly hadműveletek nem folytak körülötte. Ez a város sohasem vívott meg semmiféle harcot büszkén és méltóságteljesen, mindig megadta magát, mint egy kurva, mindenkit kielégített, mint egy kurva, mindenkit kiszolgált, mint a legutolsó cseléd lány, aztán duzzogva bevonult a cselédszobába, és azt álmodta, hogy grófkisasszony, vagy legalábbis úrinő.

Vagy esetleg nem volt miért harcolni, szaladt ki a számon a megjegyzés. Arra gondoltam, hogy nem tehattünk semmit. Mi is feleslegesek vagyunk, mint ez a vár, vele együtt tékozlottuk el magunkat.

A következő pillanatban azonban megbántam, hogy ilyen könnyelműen kiszaladt a számon a fontoskodó mondat. Egészen mást akartam mondani ugyanis, ami semmiképpen sem hangzott volna ilyen nagyképpően, nem, semmiképpen. Sok dolog épül rosszkor, mint ahogy sok ember születik rosszkor, akiknek a feladatuk, hogy elpazarolják magukat. Csak azért fontoskodtam, mert attól tartottam, a sóhajszzerű vallomás személyes

hangsúlyt visz a társalgásba, s annál kötök ki, hogy én is elpazaroltam magam, mert nem észleltem akadályokat, és szabad akartam lenni.

Ki akartam javítani könnyelmű közbeszólásomat, de nem jutottam szóhoz. Hirtelen csapongni kezdett, kissé összefüggéstelenül beszélt, miközben le-föl sétáltunk a vár bástyafalai alatt.

Irigylésre méltóan szabad vagy, csak még egy kis önbizalom, némi művészi képzelet, továbbá a metaforák iránti szenvedély felkorbácsolása hiányzik, jelentette ki. Terveket szövögetsz és vádaskodsz. Ténferegsz a bástyák között, miközben a szabadságvágyból eredő lelki színvakság következményeként értelmetlenül állsz a körülötted levő világgal szemben. Sokan lesztek, egy napon nagyon megszaporodtok, annyian lesztek, mint a hangyák, jegyezte meg, majd egy lélegzetvételnyi szünet után folytatta.

Tudom, hogy mondandómmal meg foglak botránkoztatni. Erről még sohasem szóltam, de eljött az idő, hogy figyelmeztesselek: egy ember lelke kevés egy emberben. Nincs más választás, meg kell sokszorozód-nunk. Lám, a vár története is ezt bizonyítja. Volt miért, csak mindig minden máshol dőlt el, de mi nem voltunk ott, ezért nem harcoltunk. Csak áltattuk magunkat, hogy nem volt miért. Volt, csak nem tudtuk, hogy hol. Sohasem tudjuk, hogy hol a helyünk. Ezért kívánatos lenne, ha az ember feldarabolná magát: egyszerre több helyen, több alakban élne, ezzel rá lenne kényszerítve, hogy mindig kéznél legyen.

Ebben az esetben nincs kibúvó. Felaprózni magunkat, ezt mindenki megvetően teszi szavá. Azt gondolják, következetesen, tehát gerincesen kell viselkedniük. De valójában másra megy a játék. Az egy darabból faragott ember gyenge és erkölcstelen. Önimádó. Tudom, mire gondolsz, a makulátlan jellemre meg a következetességre. Meg az ártatlanságra, amelynek a következetesség a támasza. Az ártatlanság langymelege nagy divatban van, persze.

Ártatlanság. Ez a legundorítóbb szó, amit valaha hallottam. Mindenki a romlottsággal kacérkodik, aki ártatlannak becézi magát. Legyünk ártatlanok, mint a ma született bárányok, hallom mindenfelől. Erre megy a játék, hogy legyünk ártatlanok, büszke Pilátusok, jellemesek és hülyék. A jellemes embereket futószalagon gyártják. A futószalag neve család, iskola, vagy bármi ehhez hasonló bűnbarlang. Jól fejünkbe verték a leckét. Ezért mindenkinek szilárd meggyőződése van a jellemről mint az erények fészkeről.

Tegyük fel, hogy bekövetkezik valami borzalmas esemény. Tegyük fel, hogy a szemünk előtt játszódik le. Tegyük fel, hogy mindenről tudunk. Meghurcolnak egy ártatlan embert, ártatlanul elítélik, vagy éppen az utcán megvernek egy fiatal lányt. Mégis azzal áztatjuk magunkat, hogy nem voltunk ott, és nem tudtunk semmit. Már meg sem botránkozunk azon, hogy mindenki messze kikerüli a tett színhelyét. Később pedig mindenki azt fogja bizonygatni, hogy nem volt ott, de mégis jellemes volt, nevelte a gyermekeit, küszködött, meg így gondolta, meg úgy gondolta, nem éppen ott volt, ahol a rossz felütötte a fejét, nem tehetett semmit, meg volt kötve a keze, kényszerpályán szenvedett, semmi köze hozzá, semmiről sem tudott.

Ezért kell sokfelé szakadnunk, hogy felelősséget vállaljunk, tehát mindenhol jelen legyünk, ezért kell megszabadulnunk a jellemünktől, amelybe bezárkózunk, mint a komfortos panellakásba, vagy mint a szakmába, s onnan néha kikandikálunk, és elégedetten pöffeszkedünk. Elítéljük a világot, s borzalmasan tisztességesnek tartjuk a pesszimizmust. Becsületesen beleszédülünk a kilátástalanságba, mint a moslékba. Mindent előre tudunk, legfőképpen azt, hogy semmit sem érdemes tenni, minden hiábavaló. Ez jellemzi a következetes és jellemes embereket.

Bevallom, rosszul estek ezek a szavak.

Nem tudtam felfogni, miért pocskondiázza a jellemet, amelyet én akkoriban az utolsó szalmaszálnak tartottam. Hiszen, amint mondtam, általános elégedetlenség fűtött, csak még abban nem voltam biztos, hogy mivel kell elégedetlennek lennem, ezért jellemes embereket kerestem körülöttem, akik majd utat mutatnak. Szükségem volt valamilyen tekintélyre. Még a könyvekben is a tekintélyeket kerestem. Ha nem hivatkozunk a jellemre, gondoltam, akkor semmi reményünk nem marad. Minden porhanyós lesz, és minden összeomlik. Én is valaki szerettem volna lenni, ezért kellettek a példaképek. Eszem ágában sem volt arra gondolni, hogy a jellem közönséges porhintés. Úgy is mondhatom, hogy bíztam az emberben, és fel sem merült bennem a gyanú, hogy a humanizmus milyen szar dolog, mennyi kétszínűség, szemforgatás, önzés kell hozzá. Ilyesmi meg sem fordult a fejemben.

Őszinte felháborodással tiltakoztam. Most már bánom, hiszen fogalmam sem volt arról, hogy akkoriban őt már körülfogták saját árnyékai. Utólag úgy találok, hogy ezek az árnyékok csalókák, először láthatatlanok,

sokáig még az sem veszi észre őket, akit körülvettek, hiszen ki foglalkozik ugyan azzal, hogy saját árnyékát figyelje.

Arról akartam meggyőzni, hogy ő éppen a jellemtelenségre hozott fel példákat. Akikről beszélt, azok jellemtelenek és haszonlesők, akik csak a saját érdekeiket tartják legfontosabbnak.

Válaszomra szelíden legyintett, és folytatta, mintha csak önmagával beszélne. Az volt a gyanúm, hogy jelenlétem megint nem volt fontos. A későbbi évek során gyakran megisméltődött ez a helyzet, beszélgetés közben egyszerűen megfeledkezett rólam, és biztos voltan abban, hogy másokhoz beszél.

Az érdekeket ne vádold, hiszen azoknak köszönhetően ússzuk meg saját kiválóságunkat. Nem akarlak megbántani, művészi becsvágyadat sem kívánom becsmérelni, de ha nem lettek volna a piszkos és alantas érdekek, ha nem lettünk volna oly alapvetően romlottak, mint amilyenek vagyunk, akkor itt ezeket a köveket megsemmisítették volna öncélú gondolataink. Meggyőződtem arról, hogy az ész nagyobb büntetésünk, mint a pokol, amelybe a hitetlenek kerülnek. Az érdek viszont olyan, mint a purgatórium. Ha nem törne fel ez a sok piszkos érdek körülöttünk és belőlünk, akkor purgatóriumra se lenne szükségünk. Akkor ránk sem lenne szükség. Akkor az árnyékunk is méltóképpen képviselne bennünket.

Megütötte a fületem az, amit az árnyékokról mondott. Csak évekkel később töprengtem el azon, hogy mit is akart ezzel mondani.

Az életrajzunk a börtönünk, s az lenne a legtökéletesebb művészi alkotás, ha nem lenne árnyékunk, mondta még a várban, és hirtelen elhallgatott. Most elárulok neked egy titkot, nekem sohasem lesz életrajzom. Megtaláltam a módját, hogy felszámoljam nyomorúságos életrajzom.

Soha nem volt ennyire nyílt irántam, mint akkor, barátságunk kezdetén.

Nem érzek viszont semmiféle hálát ezért. Mert megtörténhet, hogy már akkor félre akart vezetni. Valamilyik árnyéka, vagy éppen ő. Hiszen nem megy ki a fejemből, hogy ha mégis kiderül, hogy felruházható valamilyen életrajzzal, akkor nem volt tökéletes, akkor ő is hazudott, és akkor maradt még számomra is remény. Nem sok, éppen annyi, amennyire szükségem van.